

ZBYSZKO MELOSIK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-7802-3152

PANDEMIA COVID-19 W KONTEKŚCIE POLITYCZNYM: IDEA GLOBALNEJ WSPÓLNOTY, PAŃSTWA NARODOWE I TEORIE KONSPIRACYJNE

ABSTRAKT: Celem tekstu jest rekonstrukcja wybranych politycznych kontekstów pandemii Covid-19; w pierwszym okresie jej panowania, szczególnie podczas lockdownu. Pierwsza jego część poświęcona jest relacji między pandemią a procesami globalizacji i de-globalizacji. Z kolei po analizie podane jest, mające miejsce podczas lockdownu, zjawisko powrotu do prymatu państwa narodowego, zarówno w przestrzeni stosunków międzynarodowych, jak i jako układu odniesienia dla ludzi, szczególnie w aspekcie tego realnego i symbolicznego faktu, jakim było zamknięcie granic. Następnie podjęty jest problem „medycznego nacjonalizmu” oraz ksenofobii i jego konfrontacji z ideą solidarności międzynarodowej. W kolejnej części tekstu przedstawione są, mające miejsce pod wpływem pandemii zmiany w układzie sił politycznych na świecie (i ówczesne podważenie roli Stanów Zjednoczonych jako lidera globalnej społeczności międzynarodowej). Wreszcie prezentowany jest ten kolejny polityczny kontekst pandemii Covid-19, u którego źródeł znajdują się teorie konspiracyjne, a także ruchy anty-szczepionkowe. W konkluzji podjęta jest próba odpowiedzi na pytanie: czy pandemia Covid-19 w jakikolwiek sposób zmieni ludzkość w kontekście cywilizacyjnym?

SŁOWA KLUCZOWE: pandemia, globalna wspólnota, państwo narodowe, teorie konspiracyjne, ruchy anty-szczepionkowe

W jednym z moich tekstów poświęconych rekonstrukcjom współczesnej rzeczywistości cytowałem, w kontekście „natychmiastowości” zachodzących zmian, wypowiedź jednego z moich ulubionych socjologów kultury Lawrence’a Grossberga:

to, co piszę dzisiaj, może zostać zakwestionowane przez to, co pojawi się jutro. Prawie każdy przykład, który wykorzystałem, mógł już utracić pewien rezonans lub uzyskać nowy do momentu, w którym ta książka jest publikowana, ponieważ efemeryczność jest częścią współczesnej kultury¹.

I w stosunku do tego artykułu można bez wątpienia zastosować główną myśl z tego cytatu. Oto pisałem go wówczas, kiedy pandemiczna przyszłość nie była jeszcze znana; kiedy zagrożenie wydawało się być niekończące się. Z perspektywy zimy 2022 patrzę na ówczesne zjawiska, w tym na lockdown (dosłownie „zakaz wyjścia”) już zupełnie inaczej. Ponadto, na postrzeganie zjawiska globalizacji i stosunków międzynarodowych wpływa obecnie agresja rosyjska na Ukrainę. Ona zmienia, odwraca, a nawet „przewraca” wiele jeszcze niedawno aktualnych tez, w tym i takich, które zawarte są w moim artykule. A jednak zdecydowałem się pozostać narracyjnie w tamtym okresie. I w związku z tym mój tekst ma w dużej mierze charakter „historycznych reminiscencji”.

Wyjdę od stwierdzenie, że pandemia Covid-19 zakwestionowała ideę, czy wręcz utopię kontroli człowieka nad naturą. Ponadto Covid-19 pojawił się nagle i niespodziewanie, i rozprzestrzenił się destrukcyjnie na cały świat. Pokazał raz jeszcze, iż kondycja człowieka jest, podobnie jak to miało miejsce przed tysiącami lat, bardzo krucha. Ponadto, podobnie jak to miało miejsce w przypadku tsunami, uderzył w arogancką pew-

¹ L. Grossberg, *We Gotta Get Out of this Place. Popular Conservatism and Postmodern Culture*, New York 1992, s. 29.

ność człowieka, iż już ujarzmił naturę, że opanował rzeczywistość, że jest „zabezpieczony”. Wirus uderzył więc w poczucie panowania i kontroli człowieka nad naturą. Zgadzam się przy tym z tezą, którą postawił Manuel Arias-Maldonado:

wirus nie jest konsekwencją modernizmu. Przeciwnie, może być postrzegany jako przypomnienie pre-modernizmu – prymitywne zagrożenie, które jest związane ze zwierzęcą stroną istot ludzkich i ich biologiczną kondycją, która nie może być przytłumiona².

Pandemia spadła na ludzkość, spadła na nas (bo każdy z nas to ludzkość) absurdalnie nagle i absurdalnie niepotrzebnie. Kiedyś pisałem krytycznie o triadzie symbolizującej kulturę współczesną instant: „fast sex, fast food, fast car”. Nigdy nie spodziewałem się, że pojawi się „fast virus” – jako fakt biologiczny, zdrowotny, ale i kulturowy. Bo pandemia Covid-19 jest także wytworem kultury, społeczeństwa i rozwoju technologicznego – szybkości przemieszczania się, gęstości skupisk ludzi, decyzji politycznych (a współistniejące choroby cywilizacyjne mają wpływ na liczbę przypadków śmiertelnych).

Pandemiczność Covid-19 to skutek miliardów przenikających się oddechów w miliardach interakcji. W różnych kulturach podkreśla się, że oddech stanowi „esencję życia”. Jednocześnie jednak też w wielu religiach zakłada się, że dusza „opuszcza ciało wraz z ostatnim oddechem człowieka”³. Pojawiają się pojęcia oddechu boga, morza, gór, ognia, wiatru, wieczności, miłości. W kulturze, sztuce czy literaturze istnieją różne, niekiedy sprzeczne ze sobą, nasycone symboliką i znaczeniami pojęcia, takie jak oddech życia czy – chociaż rzadziej – oddech śmierci. Covid-19, przynajmniej w początkowym swoim wariacie, wpisywał się w tę drugą metaforę.

2 M. Arias-Maldonado, *COVID-19 as a Global Risk: Confronting the Ambivalences of a Socionatural Threat*, „Societies” 2020, vol. 10, nr 4, s. 6, <https://www.mdpi.com/2075-4698/10/4/92>, dostęp 27.11.2022.

3 R. Oxley, A. Russell, *Interdisciplinary Perspectives on Breath, Body and World*, „Body and Society” 2020, vol. 26, nr 2, s. 8.

Bez wątpienia Covid-19 stał się symbolem hiper-globalizacji. Jego upowszechnianie było w dużej mierze wynikiem globalnej mobilności, związanej z możliwościami błyskawicznego przemieszczania się, przede wszystkim drogą lotniczą. W początkowym okresie pandemii zdarzało się zapewne wielokrotnie, że osoba zarażona na jednym kontynencie, lecąc samolotem, „przewoziła” ze sobą wirusa na inny kontynent – w ciągu niewielu godzin, zarażając także swoich współpasażerów. Ci z kolei transmitowali go na wszystkie strony świata. Dzięki globalnej sieci szybkiego transferowania ludzi Covid-19 stał się globalną chorobą. Tak pisze o tym Arias-Maldonado: „Globalna natura wirusa wyraża się poprzez to, że posiadając lokalne źródło, w krótkim czasie wykroczył poza nie poprzez przyspieszające się rozpowszechnianie, tak że zjawisko usytuowane początkowo w jednym miejscu nabrało wkrótce skali planetarnej”. To, co inicjalnie było bardzo konkretnie usytuowane, mogło pojawić się wszędzie⁴. Carlos Miguel Ferreira pisze obrazowo, że w warunkach Covid-19 „planeta stała się miejscem klaustrofobicznym”⁵. Covid-19 jest uważany za pierwszą pandemię globalizacji, a to z uwagi na swoją globalną skalę, ekstremalną szybkość transmisji i ogromny wpływ na ekonomię światową⁶. Josep Maria Antentas pisał w tym kontekście: „Jest pouczające, że wirus dotarł do Europy poprzez [...] sieć globalnego kapitalizmu, a nie został przywieziony przez uchodźców”⁷.

Jednocześnie coraz częściej stawia się tezę, że Covid-19 stał się paradoksalnie źródłem pewnej de-globalizacji, lub przynajmniej uświadomił istnienie możliwości nagłego przerwania niektórych trajektorii globalizacji (Henrietta L. Moore i Hannah Collins piszą: w warunkach lockdownu „globalne życie stało się bardziej lokalne”⁸). Więcej jeszcze – Covid-19

⁴ M. Arias-Maldonado, *COVID-19 as a Global Risk*, dz. cyt., s. 12.

⁵ Tamże, s. 20.

⁶ C. M. Ferreira i in., *The COVID-19 Contagion-Pandemic Dyad: A View from Social Sciences*, [w:] *COVID-19 and Social Sciences*, red. C. M. Ferreira, Basel 2021, s. 33.

⁷ J. M. Antentas, *Coronavirus: Notes on Crisis, Borders and the Future of Neoliberalism*, „*Geographica Helvetica*” 2020, vol. 75, s. 432.

⁸ H. L. Moore, H. Collins, *Rebuilding the Post-Covid-19 Economy through an Industrial Strategy that Secures Livelihoods*, „*Social Sciences & Humanities Open*” 2021, vol. 3, s. 2, https://www.researchgate.net/publication/343269939_Rebuilding_the_Post-co

ujawnił, jak nietrwale są podstawy istnienia globalnych wymiarów współczesnego świata. Heiwai Tang pisze w tym kontekście o kryzysie globalizacji⁹. A Éric André Martin potwierdza: „pandemia ujawniła kruchość globalnego systemu”¹⁰. Paradoksalnie wirus rozpowszechniony przez mobilność w okresie lockdownu zniósł mobilność – poprzez zamknięcie granic i ograniczenie możliwości przemieszczania się.

Covid-19 spowodował zasadniczy powrót do idei państwa narodowego jako podstawowego aktora politycznego życia międzynarodowego oraz układu odniesienia dla ludzi. A może inaczej: Covid-19 ujawnił, że polityczna globalizacja i międzynarodowa jedność/solidarność miała charakter w dużej mierze retoryczny, była pewnego typu „dyplomatyczną fikcją”. Potwierdziła się więc teza Rogersa Brubakera z roku 2015, iż niezależnie od dominacji retoryki globalizacji, to „naród-państwo pozostaje decydującym układem dla poczucia przynależności, nawet w szybko globalizującym się świecie”¹¹. A z kolei rządy zrozumiały, że zdrowotna polityka narodowa staje się „imperatywem bezpieczeństwa narodowego”¹².

Dla mnie osobiście najbardziej oczywistym i spektakularnym przejawem de-globalizacji było zamknięcie granic. Oczywiście, z każdego punktu widzenia było to słuszne, jednakże „łatwość” oddzielenia się od innych krajów, poprzez jedną decyzję rządu, była zdumiewająca. Jedno z najważniejszych rezultatów europejskiej polityki międzynarodowej, jakim było zniesienie granic, zostało unieważnione w jednej chwili. To

VID-19_Economy_Through_an_Industrial_Strategy_that_Secures_Livelihoods, dostęp 27.11.2022.

⁹ H. Tang, *Globalization in Crisis Lessons from the Past Two Centuries with Some Thoughts on the Current Events*, HKU Business School and Johns Hopkins SAIS, 7.09.2020, s. 2, http://www.hwtang.com/uploads/3/0/7/2/3072318/tang_agi_paper_short.pdf, dostęp 27.11.2022.

¹⁰ É. A. Martin, *COVID-19 Reveals Europe's Strategic Loneliness*, „IAI Papers” 11.2020, 20/40, s. 4, <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip2040.pdf>, dostęp 27.11.2022.

¹¹ F. Dervin i in., *COVID-19 and Interculturality: First Lessons for Teacher Educators*, „Education and Society” 2020, vol. 38, nr 1, s. 92.

¹² K. Rogoff, *Deglobalisation Will Hurt Growth Everywhere*, „The Guardian” 4.06.2020, <https://www.theguardian.com/business/2020/jun/04/deglobalisation-will-hurt-growth-everywhere>, dostęp 27.11.2022.

pokazuje na przyszłość, w jak prosty sposób, z jakichkolwiek bądź powodów, rząd może „wypisać” swoje państwo z międzynarodowej społeczności (tak jak uczyniła to Rosja w lutym 2022 roku poprzez swoją agresję na Ukrainę).

Zamknięcie granic w obliczu Covid-19 było posunięciem logicznym; jak pisze Antentas, „zarówno w realnym, jak i ideologicznym kontekście stanowiło to w pewnym sensie defensywną próbę zastąpienia braku koordynacji i zdolności do wspólnych międzynarodowych działań ze strony państw”. Autor ten uważa, że poprzez zamknięcie granic rządy dążyły do swoistego „wyzolowania narodu” z globalnego świata, odwołując się do dychotomii „wewnątrz-na zewnątrz”, „oni-my”¹³. Zamknięcie granic przypomina (przywraca?) ten sposób myślenia, który zakłada, że „wróg przychodzi z zewnątrz”, jest zagrożeniem z zewnątrz¹⁴. Podobne podejście prezentują Elizabeth Cashdan i Matthew Steele, uważający, iż w sytuacji zagrożenia dla grupy następuje wzrost identyfikacji i lojalności wobec grupy¹⁵.

Zamknięcie granic było realnym, ale i symbolicznym aktem powrotu do prymatu idei państw narodowych. Nastąpił wzrost znaczenia państwa, które odgrywa decydującą rolę w kreowaniu polityki zdrowotnej i w działaniach na rzecz zachowania dobrego stanu ekonomii. Pisano nawet, że świat balansuje między korona-nacjonalizmem a globalną solidarnością¹⁶. Nie ulega dla mnie wątpliwości, że szczególnie w warunkach lockdownu szala była zdecydowanie przechylona w kierunku tego, co narodowe, kosztem tego, co międzynarodowe czy globalne.

Zauważę także, że w warunkach pandemii wszelkie statystyki koncentrowały się na danych dotyczących zakażeń, wyzdrowień, śmierci i zaszczepienia w odniesieniu do państw. To państwa stały się głównym

¹³ J. M. Antentas, *Coronavirus*, dz. cyt., s. 433.

¹⁴ E. Nossem, *The Pandemic of Nationalism and the Nationalism of Pandemics*, UniGR-CBS Working Paper 2020, vol. 8, s. 5, <https://d-nb.info/1208776142/34>, dostęp 27.11.2022.

¹⁵ E. Cashdan, M. Steele, *Pathogen Prevalence, Group Bias, and Collectivism in the Standard Cross-Cultural Sample*, „Human Nature” 2013, nr 24, s. 59.

¹⁶ F. Bieber, *Global Nationalism in Times of the COVID-19 Pandemic*, „Nationalities Papers” 2020, Special Issue, s. 14.

obiektem porównań statystycznych (a nie na przykład rejony geograficzne). I także to polityka rządów państw miała decydujące znaczenie w walce z pandemią i to jej efekty podlegały porównawczym ocenom w tym zakresie.

W tym kontekście pojawiło się pojęcie „medycznego nacjonalizmu”, związanego z zasadą „najpierw mój naród”; szczególnie w pierwszym okresie pandemii widoczna była walka rządów o środki zabezpieczające zdrowie (np. maseczki, respiratory i inne wyposażenie medyczne)¹⁷. Dodam, że w kolejnym okresie pandemii pojawiło się pojęcie „szczepionkowego nacjonalizmu”, odnoszącego się do sytuacji walki rządów o szczepionki przeciw Covid-19 dla swoich obywateli. Dążyły one do podpisania umów z firmami farmaceutycznymi, konkurując w tej sferze z innymi rządami – w sytuacji, gdy produkcja szczepionek w oczywisty sposób nie nadążała za potrzebami (obecnie jest oczywiście już zupełnie inaczej). Postulowany wówczas przez niektórych aktywistów „globalny program szczepionkowy”, którego istotą była parytetowa dystrybucja szczepionek między poszczególne kraje nie miał żadnych szans powodzenia¹⁸. Rządy poszczególnych krajów podpisywały jawne i tajne porozumienia z firmami farmaceutycznymi w sprawie dostawy szczepionek¹⁹ (mówiono nawet o „zdrowotnej dyplomacji”). Przodowały w tym oczywiście kraje najbogatsze. Mieliśmy tutaj do czynienia z ostrą konfrontacją między „globalnym zdrowiem” a „narodowym zdrowiem” i po raz kolejny okazało się, że pojęcie międzynarodowej solidarności jest fikcją (nieco inaczej przedstawia się obecnie – w sytuacji międzynarodowej solidarności z Ukrainą).

Oprócz „nacjonalizmu szczepionkowego” pojawił się także „żywnościowy”, którego celem była walka z kryzysem gospodarczym. Podaje się

¹⁷ Z. Wang, *From Crisis to Nationalism? The Conditioned Effects of the COVID-19 Crisis on Neo-nationalism in Europe*, „Chinese Political Science Review” 2021, vol. 6, s. 25.

¹⁸ A. Khan, *What Is ‘Vaccine Nationalism’ and Why Is It So Harmful?*, „Aljazeera”, 7.02.2021, <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/7/what-is-vaccine-nationalism-and-why-is-it-so-harmful>, dostęp 27.11.2022.

¹⁹ L. Eaton, *Covid-19: WHO Warns Against “Vaccine Nationalism” or Face Further Virus Mutations*, *BMJ* 2021, 372:n292, <https://www.bmj.com/content/372/bmj.n292>, dostęp 27.11.2022.

tutaj jako przykład wypowiedzi francuskiego ministra rolnictwa, dotyczące „patriotyzmu żywnościowego” lub „patriotyzmu rolniczego” – dążenie, aby Francuzi kupowali francuski ser, truskawki i ziemniaki, nawet jeśli są droższe niż zagraniczne. Mieliśmy w wielu krajach zdecydowanie do czynienia z polityką ekonomicznego protekcjonizmu²⁰.

W kontekście tej rywalizacji państw i narodów przewodniczący Światowej Organizacji Zdrowia WHO stwierdził: „Świat stoi przed obliczem katastrofalnej moralnej porażki w kwestii równego dostępu do instrumentów walki z pandemią”²¹. Podobnie problem ten ujmowali Malcolm James i Sivamohan Valluvan: „w środku »globalnej pandemii« ma miejsce niemal całkowity brak poczucia politycznej odpowiedzialności za świat”²². W swoim postrzeganiu polityki europejskiej Zhongyuan Wang podkreślał, iż nie widać było żadnych dążeń do stworzenia europejskiej wspólnej strategii walki z Covid-19: „w rezultacie narastającego niepokoju i lęku regionalne sojusze przestały mieć istotne znaczenie”²³. Martin słusznie pisze, iż „pandemia Covid-19 stanowiła test dla zdolności systemu multilateralnego do pokonania globalnych problemów poprzez wspólne działanie” i „międzynarodową solidarność”²⁴. I to się nie udało. Z kolei Radosław Fiedler pisze: „Globalne zagrożenie wymaga globalnych odpowiedzi”, podczas gdy w praktyce mają one charakter fragmentaryczny²⁵. Nie było jednak ani woli, ani działań na rzecz stworzenia globalnych rozwiązań.

Wiele danych wskazywało natomiast, że w okresie pandemii nastąpił zasadniczy wzrost identyfikacji jednostek ze swoim narodem, niejako

²⁰ Z. Wang, *From Crisis to Nationalism?*, dz. cyt., s. 26.

²¹ Study Shows: Vaccine Nationalism Could Cost Rich Countries US\$4.5 Trillion, „ICC” 25.01.2021, <https://icwbo.org/media-wall/news-speeches/study-shows-vaccine-nationalism-could-cost-rich-countries-us4-5-trillion/>, dostęp 27.11.2022.

²² M. James, S. Valluvan, *Coronavirus Conjuncture: Nationalism and Pandemic States*, „Sociology” 2020, vol. 54, nr 6, s. 1245.

²³ Z. Wang, *From Crisis to Nationalism?*, dz. cyt., s. 25.

²⁴ É. A. Martin, *COVID-19 Reveals Europe's Strategic Loneliness*, dz. cyt., s. 2.

²⁵ R. Fiedler, *From Corporationism to Cooperationism: Reversed Globalization, Cooperative Politics and Expanding Online Communication in Post-Pandemic Time*, „Society Register” 2020, vol. 4, nr 3, s. 165.

zamknięcie się w narodowej tożsamości. Warto pokazać kilka kontekstów tego zagadnienia.

Po pierwsze, w sytuacji pandemii identyfikacja z własną grupą czy narodem/państwem narastała. To od nich oczekuje się bowiem opieki, zarówno socjalnej, jak i zdrowotnej, jak również podejmowania skutecznych działań zapobiegawczych. Po drugie, w literaturze istnieje, jak piszą Alison M. Bacon i Philip J. Corr, odnoszące się do życia społecznego pojęcie „behawioralnego systemu immunologicznego”, który dotyczy „wychwytywania” potencjalnego zagrożenia infekcyjnego w „bezpośrednim środowisku”, odpowiedniego reagowania, również i poprzez zachowania typu „unikanie/ucieczka”. Często jednak za zagrażające uważa się powierzchowne sygnały, szczególnie ze strony ludzi, którzy choć nie są w żaden sposób niebezpieczni, to są za takich postrzegani, wyłącznie z uwagi na swoją jakkolwiek nie rozumianą inność/odmienność. Włączają się wówczas uprzedzenia. Zdaniem Bacon i Corra w toku ewolucji wykształciły się u człowieka sposoby wczesnego ostrzegania przed zagrożeniem infekcyjnym. Związane są one z brakiem akceptacji osób, które postrzegane są jako potencjalne źródło transmisji choroby. Z tej perspektywy każdy człowiek, który wygląda inaczej, wydawać się może zagrażający. Badania wykazują, że podczas epidemii ludzie unikają kontaktu z obcokrajowcami i przedstawicielami odmiennych grup etnicznych²⁶.

Można w tym kontekście zadać pytanie, czy w sytuacji części przynajmniej Polaków osoby na przykład pochodzenia romskiego czy arabskiego nie były uważane – bardziej niż inni Polacy – jako potencjalne źródło transmisji wirusa? W tekście „Strangers Look Sicker” („Obcy wyglądają na bardziej chorych”) Paola Bressan pisze nieco ironicznie:

Twarze, które są niepodobne do naszych, wyglądają na bardziej chore, z kolei podobne – na zdrowsze [...]. Im na bardziej chorego inna istota ludzka wygląda, w tym większym stopniu uważamy, że musimy ją trzymać od nas

²⁶ Por. A. M. Bacon, P. J. Corr, *Behavioral Immune System Responses to Coronavirus: A Reinforcement Sensitivity Theory Explanation of Conformity, Warmth Toward Others and Attitudes Toward Lockdown*, „Frontiers in Psychology” 26.11.2020, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.566237/full>, dostęp 27.11.2022.

z daleka – z tego też powodu stajemy się dla niej niemili, uprzedzeni, nietolerancyjni, agresywni²⁷.

Logicznie, często w sytuacji pandemii powstawało zjawisko ksenofobii; występowało bowiem przekonanie, że ryzyko zakażenia wzrasta wraz z kontaktami z osobami spoza grupy, stąd pojawiała się wrogość wobec nich²⁸. W historii ludzkości związane z epidemiami ksenofobie występowały często. Nowe choroby łączono z określonymi narodami lub krajami. Na przykład mimo iż pandemia grypy nie pochodziła z Hiszpanii, określano ją mianem „Spanic flu”. W przypadku Covid-19 mówi się często o „chińskim wirusie”²⁹. Na początku pandemii Covid-19 podawano wiadomości o niechęci i aktach agresji w Stanach Zjednoczonych wobec osób pochodzenia azjatyckiego. Jednakże trzeba dodać, że poza incydentami nie było „masowej agresji” wobec mniejszości rasowych lub etnicznych w związku z Covid-19. Ksenofobia występowała na poziomie mikro – jednostek.

W pierwszym okresie pandemii sugerowano także na przykład, że wirus szybko rozprzestrzenił się we Włoszech z uwagi na niskie standardy higieny w tym kraju³⁰. Jednakże szybkie rozprzestrzenianie się choroby oraz jej masowy charakter spowodowały, że nie miała miejsca stygmatyzacja i dyskryminacja osób chorych (czy „naznaczanie narodów”), tak jak to miało miejsce w odniesieniu do osób – nosicieli HIV. Covid-19 wymyka się stereotypom i kategorii „odmienności”.

Covid-19 przyniósł również zasadnicze zmiany w układzie siły politycznych na świecie. Jedną z najważniejszych było ówczesne podważenie roli Stanów Zjednoczonych jako lidera globalnej społeczności międzynarodowej. W raporcie ze stycznia 2021, wydanym przez wpływowe „Centre

27 P. Bressan, *Strangers Look Sicker (With Implications in Times of COVID-19)*, „Biosesays Wiley”, 11.2020, s. 8, https://www.researchgate.net/publication/346036712_Strangers-look_sicker_with_implications_in_times_of_COVID-19, dostęp 27.11.2022.

28 E. Cashdan, M. Steele, *Pathogen Prevalence, Group Bias, and Collectivism in the Standard Cross-Cultural Sample*, dz. cyt., s. 60.

29 A. Troisi, *Fear Of COVID-19: Insights from Evolutionary Behavioral Science*, „Clinical Neuropsychiatry” 2020, vol. 17, s. 73.

30 F. Dervin i in., *COVID-19 and Interculturality*, dz. cyt., s. 95.

for Sustainable Development at Brooking Institution”, jego autor, znany analityk George Ingrama, stwierdził, iż rezygnacja z roli „światowego przywództwa” przez prezydenta Donalda Trumpa w okresie pandemii przyniosła „zmianę porządku międzynarodowego i roli U. S.”³¹. Tak więc spadek znaczenia Stanów Zjednoczonych nastąpił wskutek ich braku „międzynarodowego zaangażowania” w walce z pandemią³². Tak ujęli to Saifullah Akon i Mahfujur Rahman:

w związku z prowadzoną polityką wewnętrzną [wobec pandemii – z. M.] i niepowodzeniem w kwestii wspierania krajów dotkniętych koronawirusem, Stany Zjednoczone są obecnie postrzegane jako spadająca gwiazda starego świata. Tracą swoją supremację³³.

Również Hal Brands i Francis J. Gavin uważają, że koronawirus ujawnił „zmniejszającą się rolę Stanów Zjednoczonych jako geopolitycznego lidera”³⁴.

Autorzy bardzo wielu artykułów politologicznych skupiali się na tym właśnie problemie. Frederick Kliem pisał:

Tradycyjnie, Stany Zjednoczone odgrywały decydującą rolę w zarządzaniu globalnymi kryzysami i kontrolowaniu międzynarodowych odpowiedzi. Teraz, po raz pierwszy od dekad, narody na całym świecie nie mogą opierać się na amerykańskim przywództwie. [...] Amerykańskie przywództwo jest dalekie od perfekcyjności i nigdy nie jest altruistyczne, ale zawsze było obecne

³¹ G. Ingram, *COVID-19 Exposes a Changed World: A Prescription for Renewing U. S. Global Partnership*, Centre for Sustainable Development at Brookings, 01.2021, s. 3, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/01/COVID-19-exposes-changed-world_2021.pdf, dostęp 27.11.2022.

³² Tamże, s. 11.

³³ S. Akon, M. Rahman, *Reshaping the Global Order in the Post COVID-19 Era: A Critical Analysis*, „Chinese Journal of International Review” 2020, vol. 2, nr 1, s. 9, https://www.researchgate.net/publication/343098068_Reshaping_the_Global_Order_in_the_Post_COVID-19_Era_A_Critical_Analysis, dostęp 27.11.2022.

³⁴ *Covid-19 and World Order: The Future of Conflict, Competition, and Cooperation*, red. H. Brands, F. J. Gavin, Baltimore 2020, s. 10.

i jak dotąd zawsze konieczne w sytuacji określenia sposobów działania na taką ogromną globalną skalę³⁵.

Akon i Rahman są przekonani, że wskutek zmiany geopolitycznej sytuacji na świecie jest mało prawdopodobne, aby Stany Zjednoczone odzyskały pozycję lidera „globalnego porządku w epoce post-Covid-19”³⁶. Z drugiej jednak strony, po spektakularnej porażce Donalda Trumpa w wyborach prezydenckich pojawiły się wyraźne sygnały, iż takie próby będą czynione. Potwierdzał to choćby, wspomniany już, raport Ingrama. Z rozważań w nim zawartych wyraźnie wynika, iż – jak to ujęto *expressis verbis* – Amerykanie nadal myślą o sobie w kategoriach „amerykańskiej wyjątkowości” i „amerykańskiego przywództwa w świecie”³⁷. Ingram pisze co prawda o potrzebie partnerstwa, jednakże nie ma on wątpliwości, że to „brak amerykańskiego przywództwa spowodował, że takie instytucje, jak Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), Bank Światowy, czy różnorodne instytucje Organizacji Narodów Zjednoczonych nie potrafiły przedstawić spójnej globalnej odpowiedzi na pandemię”, co w konsekwencji spowodowało znaczący wzrost pozycji Chin³⁸. Był on też przekonany, że gdy Stany Zjednoczone wycofały się z roli „globalnego lidera”, wiele krajów i międzynarodowych instytucji miało ogromne trudności, aby „wybrać drogę, która jest właściwa”³⁹. W takiej sytuacji głównym celem administracji Joe Bidena miało być, zdaniem Ingrama, wzmocnienie amerykańskiego przywództwa, tym bardziej, że – jak sądził – wiele krajów tego oczekiwało (choć w relacjach bardziej partnerskich, niż to miało miejsce w przeszłości)⁴⁰. W tekście kilkakrotnie pojawiała się, w różnych kontekstach, idea „odbudowania” amerykańskiego przywództwa czy – jak to ujmuje autor – „zaufania do naszego przywództwa”⁴¹.

35 F. Kliem, *Pandemic Recovery: No Need for US Leadership?*, „RSIS Commentaries”, nr 135, <https://dr.ntu.edu.sg/bitstream/10356/143792/2/CO20135.pdf>, dostęp 27.11.2022.

36 S. Akon, M. Rahman, *Reshaping the Global Order in the Post COVID-19 Era*, dz. cyt., s. 12.

37 G. Ingram, *COVID-19 Exposes a Changed World*, dz. cyt., s. 3.

38 Tamże, s. 11.

39 Tamże, s. 6.

40 Tamże, s. 12.

41 Tamże, s. 2-3.

Również i wypowiedź nowego prezydenta Stanów Zjednoczonych Joe Bidena z marca 2021 świadczyła, iż – jak stwierdzili komentatorzy – „nie zrezygnował [on – z. M.] z ducha amerykańskiej wyjątkowości”. Komentując pojawienie się szczepionki przeciwko Covid-19, zdefiniował ją jako stricte amerykańskie osiągnięcie naukowe, ignorując rolę międzynarodowych zespołów naukowców. Ujął to następująco: „wynalezienie, produkcja i dystrybucja szczepionki w rekordowym czasie stanowi prawdziwy cud nauki. Jest to jedno z najbardziej nadzwyczajnych osiągnięć ze wszystkich, jakie jakiegokolwiek kraj osiągnął”. Biden porównał szczepionkę do lądowania amerykańskiego pojazdu na Marsie w lutym 2021 roku. Oba te osiągnięcia uznał za „kolejny dowód nadzwyczajnej amerykańskiej pomyślności, zaangażowania i wiary w naukę”. Trzeba dodać jednak, że jego wypowiedź, przeciwnie niż to miało miejsce w przypadku poprzedniego prezydenta, nie miała charakteru triumfalistycznego⁴².

Trudno być może uwierzyć, ale w retorykę powrotu do światowego przywództwa Stanów Zjednoczonych wpisują się wypowiedzi niektórych polityków europejskich. Oto Hiszpański Josep Borrell, jeden z najbardziej wpływowych polityków Unii Europejskiej stwierdził – jak podała agencja Reutera – w dniu 19 stycznia 2021 roku: „Jest to pierwszy globalny kryzys, w którym jesteśmy pozbawieni amerykańskiego przywództwa, a świat potrzebuje amerykańskiego przywództwa”⁴³.

Przypominają mi się przytaczane już przeze mnie w przeszłości słowa znanych amerykańskich konserwatystów, którzy pisali z dumą: Ameryka – „wbrew jej niedoskonałościom, słabościom i grzechom”, służy „światu jako latarnia morska”⁴⁴, „opowiada jedną historię: nieprzerwany, nieuchronny postęp wolności i równości”⁴⁵, stąd jeśli narzuca ona innym narodom „amerykański sposób życia”, to czyni to „w imieniu oczywi-

42 I. Tharoor, *The Limits of Biden's American Exceptionalism*, „Washington Post” 15.03.2021, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/03/15/biden-american-exceptionalism-limits/>, dostęp 27.11.2022.

43 R. Emmott, J. Chalmers, *EU Calls on Biden to Take Global Leadership on COVID-19*, Reuters, 19.01.2021, <https://www.reuters.com/article/us-usa-eu-idUSKBN29OIRQ>, dostęp 27.11.2022.

44 Por. J. W. Bennett, *Our Children and Our Country*, New York 1988, s. 197-199.

45 A. Bloom, *The Closing of the American Mind*, New York 1987, s. 50.

stych prawd, które znajdują zastosowanie dla dobra wszystkich ludzi”⁴⁶. Zarówno w teorii, jak i w amerykańskiej praktyce kulturowej, politycznej i militarnej dominowała idea *pax americana*, według której Stany Zjednoczone odgrywają w świecie rolę decydującą, nie tylko jako „światło” wskazujące drogę innym narodom, ale także jako państwo „utrzymujące pewien porządek w dżungli zwanej systemem międzynarodowym”⁴⁷. Oczywiście absolutnie nie można zgodzić się z takimi kontrowersyjnymi twierdzeniami. Jednakże wydaje się, że jednoznaczne stanowisko Stanów Zjednoczonych w sytuacji agresji rosyjskiej w Ukrainie zwiększyło ich pozycję na arenie międzynarodowej (warto dodać, że już na początku tej agresji, dnia 9 marca 2022 amerykański Departament Stanu wydał oświadczenie pod tytułem „Wielostronne przywództwo Stanów Zjednoczonych w sytuacji kryzysu w Ukrainie”⁴⁸).

Kolejny polityczny kontekst pandemii Covid-19 stworzyły teorie konspiracyjne. Niespodziewany atak wirusa na ludzkość, jego bardzo duża szybkość transmisji oraz duża liczba ofiar były trudne do wytłumaczenia na poziomie „codziennej racjonalności” czy zdrowego rozsądku. Milionom ludzi na całym świecie wydawało się dziwne lub wręcz nieprawdopodobne, że wirus „przeskoczył nagle” z egzotycznych zwierząt na małym targu w odległym chińskim mieście Wuhan, po czym niczym serie błyskawic rozpowszechnił się na wszystkich kontynentach. I z łatwością zabijał ludzi, w szybkim tempie. W umysłach ludzi pojawiła się podejrzliwa teza: „ktoś musi za tym stać”. Powszechność i różnorodność niekiedy bardzo zadziwiających odpowiedzi na te pytania spowodowała, że mówi się o konspiracyjnych teoriach wyjaśniania genezy wirusa.

Oczywiście, nie jest to pierwszy przypadek powstawania teorii konspiracyjnych. Istnieją nawet w literaturze „teorie teorii konspiracyjnych”, poświęcone ich psychospołecznym aspektom. W literaturze istnieje po-

⁴⁶ Tamże, s. 191.

⁴⁷ Por. J. Galtung, *Peace Studies in the U. S. – Six Deficits*, „COPRED Peace Chronicle” 1988, vol. 13, nr 2, s. 3.

⁴⁸ U. S. Department of State, *U. S. Multilateral Leadership in the Crisis in Ukraine*, 5.03.2022, <https://www.state.gov/u-s-multilateral-leadership-on-the-crisis-in-ukraine/>, dostęp 27.11.2022.

jęcie „konspiracyjnej mentalności”, odnoszące się do ludzi, którzy mają tendencję do poszukiwania i akceptacji teorii konspiracyjnych⁴⁹. Istotą konspiracyjnych teorii jest poszukiwanie/odnalezienie intencjonalności tam, gdzie jej nie ma, szczególnie, gdy ludzie odczuwają poczucie niepewności i braku kontroli⁵⁰.

W teoriach takich zakłada się, że u źródeł jakiegoś zjawiska czy wydarzenia znajdują się konspiratorzy, którzy działają świadomie, aby je wywołać. Dobrym przykładem takiego myślenia jest przekonanie, że rząd amerykański współuczestniczył w zamachu terrorystycznym na World Trade Center⁵¹. W przeszłości twierdzono niekiedy, że w Afryce kryzys AIDS został wywołany przez „globalną konspirację, której celem było zmniejszenie populacji kontynentu [afrykańskiego – z. M.]”⁵². W przeszłości rządy krajów socjalistycznych stawiały tezę, że HIV stanowił formę amerykańskiej broni biologicznej.

W odniesieniu do Covid-19 najbardziej popularna z tych teorii głosi, że wirus „wyciekł” czy „uleciał” z chińskiego laboratorium. Pojawiły się tu dwa sposoby myślenia. Na przykład we Włoszech (i nie tylko) rozpowszechniano przekonanie, że koronawirus został wyprodukowany w laboratorium w Wuhan w czasie pracy nad szczepionką przeciwko HIV, skąd „uciekł” z uwagi na brak środków bezpieczeństwa⁵³.

49 A. Dyrendal, L. E. O. Kennair, M. Bendixen, *Predictors of Belief in Conspiracy Theory: The Role of Individual Differences in Schizotypal Traits, Paranormal Beliefs, Social Dominance Orientation, Right Wing Authoritarianism and Conspiracy Mentality*, „Personality and Individual Differences” 2021, vol. 173, s. 1, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886921000209>, dostęp 27.11.2022.

50 K. M. Douglas, R. M. Sutton, A. Cichocka, *The Psychology of Conspiracy Theories*, „Current Directions in Psychological Science” 2017, vol. 26, nr 6, s. 539.

51 J.-W. van Prooijen, M. van Vugt, *Conspiracy Theories: Evolved Functions and Psychological Mechanisms*, „Perspectives on Psychological Science” 2018, vol. 13, nr 6, s. 2, <https://www.professormarkvanvugt.com/images/conspiracypps.pdf>, dostęp 27.11.2022.

52 J. E. Uscinski, *Down the Rabbit Hole We Go!*, [w:] *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*, red. J. E. Uscinski, Oxford 2019, s. 11.

53 A. Moscadelli i in., *Fake News and Covid-19 in Italy: Results of a Quantitative Observational Study*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, vol. 17, 5850, s. 5, <https://flore.unifi.it/retrieve/handle/2158/1204573/506478/ijerph-17-05850.pdf>, dostęp 27.11.2022.

Znacznie bardziej popularna jest teza, iż wirus powstał w rezultacie pracy nad bronią biologiczną lub że wprost stanowi on taką broń. Uważa się, że to naukowcy chińscy stworzyli go poprzez modyfikację pewnych sekwencji genetycznych innego wirusa, przy czym jego „uwolnienie nastąpiło intencjonalnie, a nie przypadkowo”. Twierdzi się w tym kontekście, że Covid-19 spełnia kryteria broni biologicznej i to w dodatku „nieograniczonej” w tym znaczeniu, że bardzo negatywnie oddziałuje na zdrowie i powoduje śmierć, ale jest także źródłem „paniki w globalnej społeczności, zaburza porządek społeczny i działa destrukcyjnie na światową ekonomię”⁵⁴. Potwierdza to Mariusz Duplaga, który pisze, iż część zwolenników teorii konspiracyjnych uważa, że wirus został „wypuszczony” „przypadkowo albo świadomie [...] po to, aby spowodować chaos i załamanie ekonomii wielu krajów, a nawet całego świata”⁵⁵. Uważa się też, że mieszkańcy Wuhan byli świadomie poddani działaniu wirusa po to, aby stanowić źródło transmisji na cały świat. Chciano także w ten sposób uzyskać „ostateczną weryfikację funkcjonalności wirusa”, odnoszącą się do „skuteczności transmisji między ludźmi”⁵⁶.

Z mojej perspektywy hipoteza o Covid-19 jako broni biologicznej jest całkowicie nieuzasadniona. Jeden z ekspertów badających tego wirusa stwierdził: „jak dotąd nie posiadamy żadnych dowodów genetycznej inżynierii” oraz „według naszych ustaleń mutacje [wirusa – Z. M.] są całkowicie zgodne z zasadami naturalnej ewolucji” (trzeba dodać, że koronawirusy znajdują się zarówno wśród zwierząt, jak i ludzi)⁵⁷. A jednak nadal wielu ludzi jest przekonanych, że jak ironicznie podsumował Zapan

⁵⁴ L.-M. Yan i in., *SARS-Cov-2 Is an Unrestricted Bioweapon: A Truth Revealed through Uncovering a Large-Scale, Organized Scientific Fraud*, 8.10.2020 (working paper), s. 2, 26, <https://zenodo.org/record/4073131#.YFsf6lVKjIU>, dostęp 27.11.2022.

⁵⁵ M. Duplaga, *The Determinants of Conspiracy Beliefs Related to the COVID-19 Pandemic in a Nationally Representative Sample of Internet Users*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, vol. 17, s. 2, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7663717/>, dostęp 27.11.2022.

⁵⁶ L.-M. Yan i in., *SARS-Cov-2 Is an Unrestricted Bioweapon*, dz. cyt., s. 27.

⁵⁷ A. Dehghani, G. Masoumi, *Could SARS-Cov-2 or COVID-19 Be a Biological Weapon?*, „Iran Journal of Public Health” 2020, vol. 49(1), s. 143, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8266003/>, dostęp 27.11.2022.

Barua: „wirus stanowi broń biologiczną, wyprodukowaną albo przez USA (aby zniszczyć Chiny), albo przez Chiny (aby zniszczyć USA)”⁵⁸. Również w Iranie rząd twierdził wprost, że epidemia Covid-19 w tym kraju jest niczym innym, jak atakiem biologicznym ze strony Stanów Zjednoczonych⁵⁹.

Teoria, iż wirus stanowi bio-broń, jest też w punkcie wyjścia nie-logiczna. Nie ma bowiem żadnych możliwości, aby uchronić obywateli kraju, który wykorzystałby Covid-19 jako broń, przed jego działaniem wobec własnej populacji. Byłaby to więc broń zdecydowanie obosieczna. I to ten drugi argument unieważnia moim zdaniem tezę o Covid-19 jako broni biologicznej, a tym bardziej tezę o biologicznym, czy wręcz bio-terrorystycznym ataku.

Istnieją również inne, absurdalne z mojej perspektywy konspiracyjne teorie wirusa. Jedną z nich, którą pamiętam z prasy, odwoływała się do założenia, że celem świadomego upowszechnienia wirusa było (w odwołaniu do Karola Darwina) „wyczyszczenie” społeczeństwa z osób słabych i starszych; tych ostatnich także w celu oszczędności na świadczeniach emerytalnych i w zakresie wydatków służby zdrowia. Miało to więc także stanowić antidotum na nieudolną politykę rządów w zakresie polityki socjalnej. O hipotezie odnoszącej się do „redukowania populacji” poprzez Covid-19 wspominają również Roland Imhoff i Pia Lamberty⁶⁰. Tego typu wizja science fiction została chyba nawet przebita przez tezę, iż „pandemia została »stworzona« przez [...] Billa Gatesa po to, aby obniżyć liczbę mieszkańców przeludnionej planety”⁶¹

⁵⁸ Z. Barua i in., *Effects of Misinformation on COVID-19 Individual Responses and Recommendations for Resilience of Disastrous Consequences of Misinformation*, „Progress in Disaster Science” 2020, vol. 8, s. 4, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590061720300569>, dostęp 27.11.2022.

⁵⁹ L. Bandeira, N. Aleksejeva, T. Knight, J. Le Roux, *Weaponized: How Rumors about Covid*, Washington 2021, s. 43, <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/02/Weaponized-How-rumors-about-COVID-19s-origins-led-to-a-narrative-arms-race.pdf>, dostęp 27.11.2022.

⁶⁰ R. Imhoff, P. Lamberty, *A Bioweapon or a Hoax? The Link Between Distinct Conspiracy Beliefs About the Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak and Pandemic Behavior*, „Social Psychological and Personality Science” 2020, vol. 11, nr 8, s. 1112.

⁶¹ Por. J. Meese, J. Frith, R. Wilken, *COVID-19, 5G Conspiracies and Infrastructural Futures*, „Media International Australia” 2020, vol. 177, nr 1, s. 35.

(na niektórych memach przedstawiano go jako „Wielkiego Wirusa”, jako osobę, która chce uzyskać „globalną kontrolę”⁶²).

W styczniu 2020 pojawiła się konspiracyjna teza, że powstanie lub rozpowszechnianie się wirusa związane jest z siecią 5G – nową technologią, wykorzystywaną w sieciach komórkowych. Sugerowano przy tym, że jednym ze źródeł tej teorii były firmy produkujące zabezpieczenia przed polem elektromagnetycznym⁶³. W jednym z wariantów tej teorii konspiracyjnej sugeruje się, że sieć 5G osłabia system odpornościowy człowieka. Drugi wariant jest znacznie bardziej absurdalny: twierdzi się, że 5G bezpośrednio wytwarza wirusa. Uważa się, że wirus pojawił się najpierw w mieście Wuhan, wybrano je bowiem na „królika doświadczalnego” dla badania wpływu technologii 5G⁶⁴. Zwolennicy teorii konspiracyjnej (5G) podpalili lub dokonali prób zniszczenia w kwietniu 2020 kilku wież telefonii komórkowej w Wielkiej Brytanii, Holandii i innych krajach⁶⁵.

Karen M. Douglas do konspiracyjnych teorii wirusa zalicza również i ten sposób myślenia, iż Covid-19 stanowi fikcję, wielkie „oszustwo” lub jest jedynie jeszcze jednym rodzajem grypy, takiej samej, jak inne⁶⁶.

W okresie następnym myślenie konspiracyjne koncentrowało się przede wszystkim na szczepionkach. Jego istotą było przekonanie, iż

kampanie farmaceutyczne uzyskują tak wielkie zyski ze sprzedaży szczepionek, że przekupują one naukowców, aby fałszowali wyniki swoich badań,

⁶² A. S. Haq, I. S. Nugraha, *Bill Gates Covid19 Conspiracy in Reddit Memes: A Semiotic Approach*, „Al-Tsaqafa: Jurnal Ilmiah Peradaban Islam” 2020, vol. 17, nr 2, s. 190, 193.

⁶³ W. Ahmed i in., *COVID-19 and the 5G Conspiracy Theory: Social Network Analysis of Twitter Data*, „Journal of Medical Internet Research” 2020, vol. 22, nr 5, s. 6, https://www.researchgate.net/publication/340798214_COVID-19_and_the_5G_Conspiracy_Theory_Social_Network_Analysis_of_Twitter_Data, dostęp 27.10.2022.

⁶⁴ J. Meese, J. Frith, R. Wilken, *COVID-19, 5G Conspiracies and Infrastructural Futures*, dz. cyt., s. 35.

⁶⁵ A. Bruns, S. Harrington, *‘Corona? 5G? or Both?’: the Dynamics of COVID-19/5G Conspiracy Theories on Facebook*, „Media International Australia” 2020, vol. 177, nr 1, s. 14.

⁶⁶ K. M. Douglas, *COVID-19 Conspiracy Theories*, „Group Processes & Intergroup Relations” 2021, vol. 24, nr 2, s. 271.

ukrywali dowody szkodliwych skutków ubocznych szczepionek i podawali nieprawdziwe dowody ich efektywności⁶⁷.

Uważano też, że w tak krótkim czasie nie można wyprodukować dobrej szczepionki. Całkowicie absurdalne były poglądy, że firmy te posiadały szczepionki przeciwko Covid-19, zanim można było mówić o pandemii, a następnie poprzez tworzenie „panik medialnych” maksymalizowały zyski z ich sprzedaży⁶⁸.

Niekiedy poglądy anti-szczepionkowe były umieszczane w zdecydowanie politycznym kontekście. I tak upowszechniano przekonanie, że Chińczycy testowali swoje szczepionki na mieszkańcach Indonezji czy Bangladeszu, którzy stanowili po prostu „świnki morskie”⁶⁹.

Anty-szczepionkowcy w swoich konspiracyjnych teoriach wysuwali nawet tezę, iż za pomocą szczepionek można wszczepiać ludziom mikro-chipy do mózgu, dzięki czemu będzie można nimi manipulować za pomocą przesyłanych sygnałów⁷⁰. I w tym przypadku pojawia się postać wszechmocnego Billa Gatesa, który miał jakoby zamiar poprzez „globalny system narzuconych szczepień” kontrolować czy monitorować ludzkość⁷¹. Twierdzono również, że za pomocą nowego typu szczepionek typu Pfizer czy Moderna, wykorzystujących mRNA, będzie dokonywało się modyfikacji ludzkiego DNA na szeroką skalę⁷². Warto dodać, że również i w przeszłości

⁶⁷ G. Bivar i in., *Covid-19, the Anti-Vaccine Movement and Immunization Challenges in Brazil: A Review*, „Scientia Medica” 2021, vol. 31, s. 6, <https://pesquisa.bvsalud.org/portal/resource/pt/biblio-1177062>, dostęp 27.11.2022.

⁶⁸ M. S. Islam i in., *COVID-19 Vaccine Rumors and Conspiracy Theories: The Need for Cognitive Inoculation Against Misinformation to Improve Vaccine Adherence*, „PLOS ONE” 12.05.2021, s. 11, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0251605>, dostęp 27.11.2022.

⁶⁹ Tamże, s. 7.

⁷⁰ G. Bivar i in., *Covid-19, the Anti-Vaccine Movement and Immunization Challenges in Brazil*, dz. cyt., s. 6.

⁷¹ S. Shahsavari i in., *Conspiracy in the Time of Corona: Automatic Detection of Emerging COVID-19 Conspiracy Theories in Social Media and the News*, „Journal of Computational Social Science” 2020, vol. 3, nr 5, s. 281-282, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7591696/>, dostęp 27.11.2022.

⁷² R. Smith, S. Cubbon, C. Wardle, *Under the Surface: Covid-19 Vaccine Narratives, Misinformation and Data Deficits on Social Media*, 2020, s. 62, <https://firstdraftnews.com>.

miały miejsce ruchy anty-szczepionkowe; głoszono też niekiedy, że to same szczepionki wywołują chorobę, której miały zapobiegać⁷³.

Na zakończenie trzeba zadać pytanie: czy pandemia na trwałe wpłynie na geopolitykę światową i na zjawisko globalizacji? Stephen M. Walt uważał, że świat post-pandemiczny będzie mniej otwarty i bardziej konkurencyjny⁷⁴. Zgadzam się też z jego stwierdzeniem, że

obecna pandemia nie przekształci podstawowych zasad polityki światowej. Terytorialne państwa pozostaną podstawą konstrukcyjną stosunków międzynarodowych, nacjonalizm pozostanie potężną siłą polityczną, a główne potęgi nadal będą współzawodniczyć ze sobą o wpływy na tysiące sposobów.

Na pewno też, co już wyraźnie widać, nie wzrośnie rola globalnych instytucji i stopień globalizacji podejmowanych decyzji; nie nastąpi też „pogłębienie współpracy międzynarodowej”. Walt uważał także, z dzisiejszej perspektywy niesłusznie, że pandemia spowoduje natomiast odwrót od globalizacji⁷⁵.

Do tej ostatniej kwestii trudno jest mi się ustosunkować. Wydaje się, że Covid-19 wykazał, iż na płaszczyźnie przepływu informacji oraz kultury i pop-kultury globalizacja stanowi realny fakt. Mamy także do czynienia z totalną globalizacją sfery wirtualnej. I jest to nieodwracalne. A jeśli chodzi o politykę i stosunki międzynarodowe, to... napiszę po prostu raz jeszcze lapidarnie: granicę można zamknąć w jednej chwili...I nie jest to konkluzja optymistyczna.

I jeszcze na zakończenie podejmę próbę odpowiedzi na ogólniejsze pytanie: czy pandemia zmieni ludzkość? Trudno być tak optymistycznym, jak Vasu Reddy, który pisze, iż kryzys związany z Covid-19 może

org/wp-content/uploads/2020/11/FirstDraft_Underthesurface_Fullreport_Final.pdf?x38061, dostęp 27.11.2022.

⁷³ R. A. Stein i in., *Editorial. Conspiracy Theories in the Era of COVID-19: A Tale of Two Pandemics*, „Clinical Practice” 2021, vol. 75, nr 2, s. 3, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ijcp.13778>, dostęp 27.11.2022.

⁷⁴ S. M. Walt, *The Global Order After Covid-19*, Institute for Security Policy (ISP) Working Paper, Vienna 2020, s. 3.

⁷⁵ Tamże, s. 2.

pozwoić nam „rozpoznać nasze skomplikowane ludzkie i emocjonalne związki z tym, co społeczne [...], pokazywać solidarność [...]”, przy czym jako gatunek ludzki możemy nadać nowe „znaczenie naszej identyfikacji i relacjom ze światem”⁷⁶. Z kolei Davide Bertorelli pisze o „przebudzeniu ludzkości” z uwagi na Covid-19, pozwala on na „uświadczenie sobie, co jest podstawowe dla naszej egzystencji”; „mały, niemalże niewidzialny wirus obudził nas”⁷⁷. Zdaniem Andrew M. Bland Covid-19 stworzył także szansę „afirmacji ludzkości” jako antidotum na hiper-konkurencyjność i komercjalizację⁷⁸.

Zgadzam się natomiast z tezą Slavoję Žižka: „Hegel napisał, że jedyną rzecz, której możemy nauczyć się z historii, to jedynie to, że nigdy nie uczymy się z niej, stąd wątpię, że epidemia sprawi, iż staniemy się mądrzejsi”⁷⁹. Można w tym miejscu zadać pytanie: czego ludzkość czy poszczególne społeczeństwa nauczyły się z takich wydarzeń, jak atak terrorystyczny na World Trade Center w 2001 roku, czy tsunami w roku 2004? W każdym z tych przypadków wydawało się, że jest to punkt zwrotny w historii, a przede wszystkim ludzkiej świadomości, że „nic już nie będzie tak samo”. Niestety, już obecnie możemy dostrzec, że żadne przełomy etyczne czy cywilizacyjne po wydarzeniach, które pochłaniają nieprawdopodobne ilości ofiar, nie następują... Zawsze znowu jest tak samo...

BIBLIOGRAFIA

Ahmed W. i in., *COVID-19 and the 5G Conspiracy Theory: Social Network Analysis of Twitter Data*, „Journal of Medical Internet Research” 2020, vol. 22, nr 5, https://www.researchgate.net/publication/340798214_COVID-19_and_the_5G_

⁷⁶ V. Reddy, *More Eyes on COVID-19: Perspectives from Sociology: The Social Life of a Virus*, „South African Journal of Science” 2020, vol. 116, nr 7/8, s. 14.

⁷⁷ D. Bertorelli, *A Pandemic of Panic..., and Hope. A Journey from Hopelessness to a New Start*, [w:] *The World Before and After Covid-19*, red. G. L. Giardini, Salamanca-Stockholm 2020, s. 139.

⁷⁸ A. M. Bland, *Existential Givens in the COVID-19 Crisis*, „Journal of Humanistic Psychology” 2020, vol. 60, nr 5, s. 714.

⁷⁹ S. Žižek, *Pandemic! Covid-19 Shakes the World*, New York 2020, s. 3.

- Conspiracy_Theory_Social_Network_Analysis_of_Twitter_Data, dostęp 27.10.2022.
- Akon S., Rahman M., *Reshaping the Global Order in the Post COVID-19 Era: A Critical Analysis*, „Chinese Journal of International Review” 2020, vol. 2, nr 1, https://www.researchgate.net/publication/343098068_Reshaping_the_Global_Order_in_the_Post_COVID-19_Era_A_Critical_Analysis, dostęp 27.11.2022.
- Antentas J. M., *Coronavirus: Notes on Crisis, Borders and the Future of Neoliberalism*, „Geographica Helvetica” 2020, vol. 75.
- Arias-Maldonado M., *COVID-19 as a Global Risk: Confronting the Ambivalences of a Socionatural Threat*, „Societies” 2020, vol. 10, nr 4, <https://www.mdpi.com/2075-4698/10/4/92>, dostęp 27.11.2022.
- Bacon A. M., Corr P. J., *Behavioral Immune System Responses to Coronavirus: A Reinforcement Sensitivity Theory Explanation of Conformity, Warmth Toward Others and Attitudes Toward Lockdown*, „Frontiers in Psychology” 26.11.2020, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.566237/full>, dostęp 27.11.2022.
- Bandeira L., Aleksejeva N., Knight T., Le Roux J., *Weaponized: How Rumors about Covid*, Atlantic Council, Washington 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/02/Weaponized-How-rumors-about-COVID-19s-origins-led-to-a-narrative-arms-race.pdf>, dostęp 27.11.2022.
- Barua Z. i in., *Effects of Misinformation on COVID-19 Individual Responses and Recommendations for Resilience of Disastrous Consequences of Misinformation*, „Progress in Disaster Science” 2020, vol. 8, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590061720300569>, dostęp 27.11.2022.
- Bennett J. W., *Our Children and Our Country*, Simon and Schuster, New York 1988.
- Bertorelli D., *A Pandemic of Panic..., and Hope. A Journey from Hopelessness to a New Start*, [w:] *The World Before and After Covid-19*, red. G. L. Giardini, European Institute of International Studies, Salamanca-Stockholm 2020.
- Bieber F., *Global Nationalism in Times of the COVID-19 Pandemic*, „Nationalities Papers” 2020, Special Issue.
- Bivar G. i in., *Covid-19, the Anti-Vaccine Movement and Immunization Challenges in Brazil: A Review*, „Scientia Medica” 2021, vol. 31, s. 6, <https://pesquisa.bvsalud.org/portal/resource/pt/biblio-1177062>, dostęp 27.11.2022.
- Bland A. M., *Existential Givens in the COVID-19 Crisis*, „Journal of Humanistic Psychology” 2020, vol. 60, nr 5.

- Bloom A., *The Closing of the American Mind*, Simon and Schuster, New York 1987.
- Bressan P., *Strangers Look Sicker (With Implications in Times of COVID-19)*, „Bioessays Wiley”, 11.2020, https://www.researchgate.net/publication/346036712_Strangers_look_sicker_with_implications_in_times_of_COVID-19, dostęp 27.11.2022.
- Bruns A., Harrington S., 'Corona? 5G? or Both?': the Dynamics of COVID-19/5G Conspiracy Theories on Facebook, „Media International Australia” 2020, vol. 177, nr 1.
- Cashdan E., Steele M., *Pathogen Prevalence, Group Bias, and Collectivism in the Standard Cross-Cultural Sample*, „Human Nature” 2013, nr 24.
- Covid-19 and World Order*, *COVID-19 and World Order: The Future of Conflict, Competition, and Cooperation*, red. H. Brands, F. J. Gavin, Johns Hopkins University Press, Baltimore 2020.
- Dehghani A., Masoumi G., *Could SARS-Cov-2 or COVID-19 Be a Biological Weapon?*, „Iran Journal of Public Health” 2020, vol. 49(1), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8266003/>, dostęp 27.11.2022.
- Dervin F. i in., *COVID-19 and Interculturality: First Lessons for Teacher Educators*, „Education and Society” 2020, vol. 38, nr 1.
- Douglas K. M., *COVID-19 Conspiracy Theories*, „Group Processes & Intergroup Relations” 2021, vol. 24, nr 2.
- Douglas K. M., Sutton R. M., Cichocka A., *The Psychology of Conspiracy Theories*, „Current Directions in Psychological Science” 2017, vol. 26, nr 6.
- Duplaga M., *The Determinants of Conspiracy Beliefs Related to the COVID-19 Pandemic in a Nationally Representative Sample of Internet Users*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, vol. 17, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7663717/>, dostęp 27.11.2022.
- Dyrendal A., Kennair L. E. O., Bendixen M., *Predictors of Belief in Conspiracy Theory: The Role of Individual Differences in Schizotypal Traits, Paranormal Beliefs, Social Dominance Orientation, Right Wing Authoritarianism and Conspiracy Mentality*, „Personality and Individual Differences” 2021, vol. 173, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886921000209>, dostęp 27.11.2022.
- Eaton L., *Covid-19: WHO Warns Against “Vaccine Nationalism” or Face Further Virus Mutations*, *BMJ* 2021, 372:n292, <https://www.bmj.com/content/372/bmj.n292>, dostęp 27.11.2022.

- Emmott R., Chalmers J., *EU Calls on Biden to Take Global Leadership on COVID-19*, Reuters, 19.01.2021, <https://www.reuters.com/article/us-usa-eu-idUSKB-N29O1RQ>, dostęp 27.11.2022.
- Ferreira C. M. i in., *The COVID-19 Contagion–Pandemic Dyad: A View from Social Sciences*, [w:] *COVID-19 and Social Sciences*, red. C. M. Ferreira, Sandro Serpa, Basel 2021.
- Fiedler R., *From Corporationism to Cooperationism: Reversed Globalization, Cooperative Politics and Expanding Online Communication in Post-Pandemic Time*, „Society Register” 2020, vol. 4, nr 3.
- Galtung J., *Peace Studies in the U. S. – Six Deficits*, „COPRED Peace Chronicle” 1988, vol. 13, nr 2.
- Grossberg L., *We Gotta Get Out of this Place. Popular Conservatism and Postmodern Culture*, Routledge, New York 1992.
- Haq A. S., Nugraha I. S., *Bill Gates Covid19 Conspiracy in Reddit Memes: A Semiotic Approach*, „Al-Tsaqafa: Jurnal Ilmiah Peradaban Islam” 2020, vol. 17, nr 2.
- Imhoff R., Lamberty P., *A Bioweapon or a Hoax? The Link Between Distinct Conspiracy Beliefs About the Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak and Pandemic Behavior*, „Social Psychological and Personality Science” 2020, vol. 11, nr 8.
- Ingram G., *COVID-19 Exposes a Changed World: A Prescription for Renewing U. S. Global Partnership*, Centre for Sustainable Development at Brookings, 12.01.2021, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/01/COVID-19-exposes-changed-world_2021.pdf, dostęp 27.11.2022.
- Islam M. S. i in., *COVID-19 Vaccine Rumors and Conspiracy Theories: The Need for Cognitive Inoculation Against Misinformation to Improve Vaccine Adherence*, „PLOS ONE” 12.05.2021, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0251605>, dostęp 27.11.2022.
- James M., Valluvan S., *Coronavirus Conjuncture: Nationalism and Pandemic States*, „Sociology” 2020, vol. 54, nr 6.
- Khan A., *What Is ‘Vaccine Nationalism’ and Why Is It So Harmful?*, „Aljazeera”, 7.02.2021, <https://www.aljazeera.com/features/2021/2/7/what-is-vaccine-nationalism-and-why-is-it-so-harmful>, dostęp 27.11.2022.
- Kliem F., *Pandemic Recovery: No Need for US Leadership?*, „RSIS Commentaries”, nr 135, <https://dr.ntu.edu.sg/bitstream/10356/143792/2/co20135.pdf>, dostęp 27.11.2022.

- Martin É. A., *COVID-19 Reveals Europe's Strategic Loneliness*, „IAI Papers” 11.2020, 20/40, <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip2040.pdf>, dostęp 27.11.2022.
- Meese J., Frith J., Wilken R., *COVID-19, 5G Conspiracies and Infrastructural Futures*, „Media International Australia” 2020, vol. 177, nr 1.
- Moore H. L., Collins H., *Rebuilding the Post-Covid-19 Economy through an Industrial Strategy that Secures Livelihoods*, „Social Sciences & Humanities Open” 2021, vol. 3, https://www.researchgate.net/publication/343269939_Rebuilding_the_Post-COVID-19_Economy_Through_an_Industrial_Strategy_that_Secures_Livelihoods, dostęp 27.11.2022.
- Moscadelli A. i in., *Fake News and Covid-19 in Italy: Results of a Quantitative Observational Study*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, vol. 17, 5850, <https://flore.unifi.it/retrieve/handle/2158/1204573/506478/ijerph-17-05850.pdf>, dostęp 27.11.2022.
- Nossem E., *The Pandemic of Nationalism and the Nationalism of Pandemics*, UNIGR-CBS Working Paper 2020, vol. 8, <https://d-nb.info/1208776142/34>, dostęp 27.11.2022.
- Oxley R., Russell A., *Interdisciplinary Perspectives on Breath, Body and World*, „Body and Society” 2020, vol. 26, nr 2.
- Prooijen J.-W. van, Vugt M. van, *Conspiracy Theories: Evolved Functions and Psychological Mechanisms*, „Perspectives on Psychological Science” 2018, vol. 13, nr 6, <https://www.professormarkvanvugt.com/images/conspiracyPPS.pdf>, dostęp 27.11.2022.
- Reddy V., *More Eyes on COVID-19: Perspectives from Sociology: The Social Life of a Virus*, „South African Journal of Science” 2020, vol. 116, nr 7/8.
- Rogoff K., *Deglobalisation Will Hurt Growth Everywhere*, „The Guardian” 4.06.2020, <https://www.theguardian.com/business/2020/jun/04/deglobalisation-will-hurt-growth-everywhere>, dostęp 27.11.2022.
- Shahsavari S. i in., *Conspiracy in the Time of Corona: Automatic Detection of Emerging COVID-19 Conspiracy Theories in Social Media and the News*, „Journal of Computational Social Science” 2020, vol. 3, nr 5, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7591696/>, dostęp 27.11.2022.
- Smith R., Cubbon S., Wardle C., *Under the Surface: Covid-19 Vaccine Narratives, Misinformation and Data Deficits on Social Media*, 2020, https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2020/11/FirstDraft_Underthesurface_Fullreport_Final.pdf?x38061, dostęp 27.11.2022.

- Stein R. A. i in., *Editorial. Conspiracy Theories in the Era of COVID-19: A Tale of Two Pandemics*, „Clinical Practice” 2021, vol. 75, nr 2, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ijcp.13778>, dostęp 27.11.2022.
- Study Shows: Vaccine Nationalism Could Cost Rich Countries US\$4.5 Trillion, „ICC” 25.01.2021, <https://iccwbo.org/media-wall/news-speeches/study-shows-vaccine-nationalism-could-cost-rich-countries-us4-5-trillion/>, dostęp 27.11.2022.
- Tang H., *Globalization in Crisis Lessons from the Past Two Centuries with Some Thoughts on the Current Events*, HKU Business School and Johns Hopkins SAIS, 7.09.2020, http://www.hwtang.com/uploads/3/0/7/2/3072318/tang_agi_paper_short.pdf, dostęp 27.11.2022.
- Tharoor I., *The Limits of Biden’s American Exceptionalism*, „Washington Post”, 15.03.2021, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/03/15/biden-american-exceptionalism-limits/>, dostęp 27.11.2022.
- Troisi A., *Fear Of COVID-19: Insights from Evolutionary Behavioral Science*, „Clinical Neuropsychiatry” 2020, vol. 17.
- U. S. Department of State, *U. S. Multilateral Leadership in the Crisis in Ukraine*, 5.03.2022, <https://www.state.gov/u-s-multilateral-leadership-on-the-crisis-in-ukraine/>, dostęp 27.11.2022.
- Uscinski J. E., *Down the Rabbit Hole We Go!, [w:] Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*, red. J. E. Uscinski, Oxford University Press, Oxford 2019.
- Walt S. M., *The Global Order After Covid-19*, Institute for Security Policy (ISP) Working Paper, Vienna 2020.
- Wang Z., *From Crisis to Nationalism?, The Conditioned Effects of the COVID-19 Crisis on Neo-nationalism in Europe*, „Chinese Political Science Review” 2021, vol. 6.
- Yan L.-M. i in., *SARS-Cov-2 Is an Unrestricted Bioweapon: A Truth Revealed through Uncovering a Large-Scale, Organized Scientific Fraud*, 8.10.2020 (working paper), <https://zenodo.org/record/4073131#.YFsf6lVKjIU>, dostęp 27.11.2022.
- Žižek S., *Pandemic! Covid-19 Shakes the World*, OR Books, New York 2020.

THE COVID-19 PANDEMIC IN A POLITICAL CONTEXT: THE IDEA OF THE GLOBAL COMMUNITY, NATION-STATES AND CONSPIRACY THEORIES

ABSTRACT: The aim of the article is to reconstruct selected political contexts of Covid-19 pandemic; in the first period of its dissemination, especially during the lockdown. The first part of the text is devoted to connection between pandemic and the proces of globalization and de-globalization. Next, this lockdown phenomenon is analysed which is related to return to primacy of national state, both in international relations and as a frame of reference for the people, especially in the context of closing the borders as the real and symbolic fact. Next, the problem of „medical nationalism” as well as xenophobic is taken into account in the confrontation with the idea of international solidarity. After this, changes in the world political power system which are influenced by Covid-19 are presented with the undermined role of United States of America as a leader of global international community. At the end this political context of pandemic is analysed which results from conspiracy theories and anti-vaccination movement. In the conclusion the following question is considered: is it possible that Covid-19 pandemic will change in any way human civilization?

KEYWORDS: pandemic, global community, national state, conspiracy theories, anti-vaccination movement